

PÉNTEK JÁNOS

ÉLETÚT A TORDAI HÍDON ÁT

■ Több mint négy évtizede ismerem személyesen: tanára lehettem az egyetemen, láttam a katedrán a nyolcvanas években a tordai középiskolában, 1990-ben az elsők között kérhettem föl munkatársként életem talán legfontosabb és legmerészebb vállalkozásához, a néprajz szak egyetemi újraindításához, 13 évvel később már ráruházhattam az akkor önállósított magyar néprajz és antropológia tanszék vezetését, majd a korhatárt elérve a szintén általam kezdeményezett hungarológiai doktori iskolát. Közben irányítója voltam az 1995-ben megvédett doktori dolgozatának. De jóval ezeket megelőzően, már a hetvenes évek elején a kezembe kerültek Keszeg Vilmosnak, a detrehemtelepi iskola tanulójának a *Jóbarát* című, kiválóan szerkesztett bukaresti lap pályázatára beküldött növényismereti gyűjtései, gyűjtőnaplója: kivételesen hibátlan és szép volt az írása, pontosak az adatrögzítései.

Régi keletű és folyamatos tehát a kapcsolatunk, mégsem olyan egyszerű pályaképet rajzolni róla. Részint azért nem, mert korán megtalálta a saját helyét és szerepét a szakmában, új utakat taposott ki, tanítványait is önállóságra nevelte, nem szorult rá az én bábáskodásomra. És ezt én sem vettem rossz néven, hiszen volt bőven dolgom szakmai elkötelezettségeimben, sokféle vállalásaimban. Örülhettem, hogy egyre többen vannak munkatársaim közül, akik önállósodnak, akikkel meg is oszthatom a feladatokat. Annak alapján pedig, amit most a több mint hatszáz tételes publikációs jegyzékében látok, Keszeg Vilmosról már nem rövid pályaképet, hanem monográfiát kellene írnom. Előtte azonban szinte minden dolgozatát újra (vagy el) kellene olvasnom. Ezt azonban – mivel az én életidőmből erre nem futja – az ő tanítványaira hagyom, ők is nagyon sokan vannak, bizonyára lesz majd közöttük, aki vállalkozik erre a feladatra.

Van még valami, ami megnehezíti az ember dolgát, ha közelebb szeretne kerülni Keszeg Vilmoshoz: a mai korban különösen rendhagyó (ha nem volna benne ellentmondás, azt is mondhatnám: kirívó) szerénysége, ami nála nem álszerénység, nem álarc, ő valóban ilyen, nem is tud szerepet játszani. Nem titkolózik, de nem is tárulkozik ki, ritkán beszél magáról. Emlékszem, amikor az illetékes minisztériumi bizottságban kezembe került a professzori pályázata (ebben a műfajban köztudomásúan önveszélyes a szerénykedés!), nekem kellett szólnom, hogy egészítse ki olyan fontos tételekkel, amelyeket ő kevésbé tartott fontosaknak.

Szerénység és szelídség, csendes és következetes munka, ez jellemzi Keszeg Vilmost. Munkájának termékei szép és precíz szövegek, nem unalmas olvasmányok. Lehet, mások is felfigyeltek rá – mert felfigyelhettek –, hogy az erdélyi hungarológusoknak ez az új nemzedéke ragyogóan tud írni. Szakszövegeket is, tankönyveket is. A jó szöveg pedig különösen alkalmas arra, hogy felfedje a titkokat, a szerző szerénysége és szelídsége mögött megbúvó tudást és szellemet. Annak, aki sokat és fontosat akar megtudni Keszeg Vilmosról, egy ilyen, viszonylag rövid szövegét ajánlhatom a figyelmébe. Van egy írása, 2000-ben jelent meg a *Kortársban* (májusi szám), egy 90 évvel korábbi tordai

eseményt, az új vashíd 1899-es avatását írja le benne. *Allegória a hídról, a fáról és a vasról* az írás címe. Könnyű elérni: az interneten is olvasható. Az akkori esemény névtelen tudósítójának mai szerepében jóval többet tud mondani a *híd* mögötti múltról és a már azóta szintén múlttá vált jövőről, mint amit a kortársak, a közvetlen résztvevők és szereplők tudhattak. A címben nem jelenik meg, de a *híd*hoz hozzáértendők az *utak* is, a *hídnak* az *utak* adnak értelmet, az *utak* pedig csak a *híd* révén válnak járhatókká: „Tordára hidat kellett építeni, mert Tordára utak vezetnek, Tordán utak vezetnek át. Tordára érdemes utazni, a tordaiak előtt pedig nyitottak az utak.” Allegorikus maga a hely, *Torda* városa és polgárai, allegorikus a régi, fából készült, emiatt meghaladott (műszaki alkotásként egyébként műredek) *híd* és az erejével kevélykedő új (vas)*híd*, allegorikusak és mindig valóságosak is az *utak*, amelyeket összeköt a híd.

Az életutak is ilyenek. A szakmai pályák életpályák is. És hidakra is szükség van, át kell hidalni szakadékokat, nemzedékeket. Biológiailag a szülő is híd az elődei és az utódai között, a tanár, a pedagógus pedig szintén híd: az életét teszi rá, hogy nemzedékek közlekedjenek rajta. 1990-től, a szabadság beköszöntével, négy évtizedes szakadékot átívelve, hídként építettük föl, harmadszorra száz év leforgása alatt, a néprajzos képzést a kolozsvári egyetemen. Ebben sajátos erdélyiségként egyaránt benne volt a közösen vállalt gyanús polihisztorkodás és a hályogkovács merészsége. Az előző nemzedék (a Faragó Józseféké) már túl idős volt, hogy hídfő lehessen, szerencsére azonban az újak – Keszeg Vilmos, Pozsony Ferenc, Tánczos Vilmos, Gazda Klára – éppen fiatal koruk tettrekészségében egyszerre építhették az intézményt és saját pályájukat. Erre, Keszeg Vilmosra és kollégáira, alapozhattam az akkor nem mindenki által helyeselt gyors döntésemet. Az idő engem igazolt, őket, az új nemzedéket igazolta, és azt is, hogy mindig bízni kell, bízni lehet azokban, akik utánuk jönnek.

Keszeg Vilmos többször átvált a valóságos hídon is, szülőfalujából, a mezősegi Detrehemtelepről a tordai középiskolába, majd Kolozsvárra (már 90 évvel korábban is ez volt a meghatározó irány), de vissza is tért ugyanide tanárként szolgálni egy évtizeden át. Házassága, családja révén is tordaiává vált, most valóságosan is tordai polgár, és ingázóként naponta tapasztalhatja, hogy nem kevés fáradsággal ugyan, de valóban nyitott az út szolgálata helyére, a kolozsvári tanszékre. Itt ő nagyon fontos ember, szükség van rá. Szerény és szelíd emberként mint rangot nehezen viseli el a professzorságot, hasonló okokból adta át fiatalabbaknak a tanszékvezetést is, magára vonatkoztatva az olyan jelzőktől is óvakodik, mint a *tudós*, de vállalja az oktatással járó tanári és a kutatással járó szakmai felelősséget. És annak kockázatát is, hogy új utakat tapasztosson ki, hogy a kultúra eddig kevés figyelemben részesített területeire, jelenségeire irányítsa a figyelmet, hogy az agyonkutatott Erdélyben is megtalálja a fehér foltokat.

Közismert, hogy a dialektológusok, etnográfusok, folkloristák többnyire lokálpatrióták. Némelyek számára gyanús elfogultságnak tűnik, ahogy szülőföldjükhöz fordulnak, ahhoz a szűkebb vagy tágabb közösséghez, amelyből származnak. Keszeg Vilmosra különösen jellemző ez a hűség és elkötelezettség, táguló körökben a szülőföld iránt: Detrehemtelep a szülőhely (a történelem ironiájaként: telepes falu a magyar Erdély legősibb terében), „a hídon túl” Torda a kistrégyó, Aranyosszék szellemi központja és a Mezőség a maga határtalanságával és szétesettségével a Székelyföld és a Partium között.

Keszeg Vilmos lokálpatriotizmusával nagy szerencséje volt és van a magyar néprajznak, kultúratudományaknak. Ez a táj ugyanis, ahonnan ő származik, a Mezőség, a legarchaikusabb, a legtöbb titkot őrző és a leginkább veszélyeztetett nagyrégiója Erdélynek. A Székelyföldnek és a székelységnek mindig megvolt a maga mítosza, megvoltak a maga bámulói és kutatói, Kalotaszegnek szerencséje volt, hogy ott és vele fedezhették föl a 19. század végén a népművészetet, és hogy folyamatosan kutatási terepe lehetett a kolozsváriaknak. A Mezőség felfedezése sokáig váratott magára. A 20. század második felében aztán, történelmileg sötét időszakban, az archaikus zenei értékek, táncok felfedezése (Kallós Zoltán, Martin György), Horváth István néprajzi értékű szociográfiája, Sütő András hiteles és művészileg hatásos írói munkássága a föld népének (a hajdani jobbágyoknak) a mezőségi magyar maradványközösségeire is ráirányította a figyelmet. Nyelvészként láthattuk és rögzíthettük az archaikus nyelvet, a kiterjedt kétnyelvűséget és a nyelvcsere folyamatát. De a sokszoros tabuk miatt keveset tudhattunk a kultúra még élő mélyrétegéről, a hiedelmekről, a mágikus szokásokról, cselekvésekről. A lehető legjobbkor jött Keszeg Vilmos téma- és terepválasztása, elkötelezettsége, pontossága, érthető és megértő, de tudományosan kérlelhetetlen elemzése.

Hiedelmek, mágikus cselekvések szövik át a népi növényismeretet is, amellyel Keszeg Vilmos már iskolásként foglalkozott. Bizonyára nem ez volt az egyetlen terület, amely felkeltette a téma iránti érdeklődését, hiszen szülőfaluja magyar és román közösségének mindennapjai bővelkednek olyan hiedelmekben, eseményekben, jelenségekben, lényekben, amelyek kívül esnek a szigorú racionalitás körén. Adott volt számára a téma és a feladat: első lépésként hiedelemszövegek gyűjtése mezőségi falvakban. Majd kellő elméleti és módszertani megalapozással következhetett a szövegek értelmezése, első jelentős szakmai teljesítménye: doktori értekezése (*A mezőségi magyar hiedelemrendszer szerkezete*, 1995) és az annak alapján írt, két kiadást is megért munkája, a *Mezőségi hiedelmek* (1999, 2006). Fontos tehát mindebben az archaikus nagytáj, a hiedelemkutatás (mint nálunk korábban tabuként kezelt téma), az egymást konzerváló, egymással összefonódó magyar és román hagyományos, de még élő népi kultúra, és fontos a hiedelemkutatás Keszeg által kidolgozott, meghonosított módszertana: a hiedelemszövegek, a narratívumok elemzése, az összefüggések felismerése. 1993-tól a hallgatók figyelmét is folyamatosan a hiedelmekre irányítja, terepmunkájukat a hiedelemgyűjtésre: szakdolgozatok és magiszteri dolgozatok, doktori disszertációk születnek ebben a témakörben. 2009-ben a Pécsi Tudományegyetem Fontes sorozatában jelent meg a Pócs Évával és Peti Lehellet közösen szerkesztett *Álmok és látomások a 20–21. századból* című kétkötetes szöveggyűjteményük. Mindez fontos tananyag is volt az egyetemi képzésben, és ebben, a kutatás és az oktatás kölcsönhatásában, a tanár és a hallgató folyamatos eszmecseréjében érlelődött a szintézis igénye és lehetősége, amíg el nem jutott oda, hogy 2013-ban egyetemi kézikönyvként is megjelenhetett *Hiedelmek, narratívumok, stratégiák* címmel.

A 20. század jelentős részében a kutatók az egyes tudományok kanonizált paradigmájához igazodtak, nem csupán tudomásul vették, de alapvetően fontosnak is tartották az olyan határokat, mint a történetiség és a jelenidejűség, a szóbeliség és az írásbeliség határa. Keszeg Vilmos a század utolsó negyedében már hallgatóként is e kánonok átlépését tapasztalhatta, inkább bátorítást a határterületek vizsgálatára, az interdiszciplinaritásra és multidiszciplinaritásra. Gyanítom, hogy számára inkább provokáló és inspiráló volt például az, ahogyan a művelt közönség (és a szakma) lenézte a népi írásbeliséget, a szakadé-

kot láttatva a hagyományos (orális és kollektív) népköltészet és a paraszti életben valóban másodlagos alkalmi (egyéni) írásbeliség, az írott népi kultúra között. Gyűjteni kezdte már a nyolcvanas években a paraszti környezetből származó írott szövegeket, 1991-ben értelmezésükkel is a nyilvánosság elé lépett a Kriterion Könyvkiadónál megjelent első kötetével: *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai az Aranyosszéken*. Követte ezt 1996-ban egy mező-ségi parasztasszony levelezésének feldolgozása, 2006-ban a toronygomb-iratokat tartalmazó monográfiája és közben több tanulmány ebből a témakörből. Kezdeményezésére a Kriza János Néprajzi Társaság konferenciát szervezett, ennek előadásait a 7-es számú évkönyvbe szerkesztette egybe (*Írás, írott kultúra, folklór*, 1999), *Az írás képei* címmel 1999-ben kiállítást szervezett népi kéziratos szövegekből, a néprajz szakos hallgatók képzésében *Írásgyakorlat, írásszokások, népi írásbeliség* címmel speciális kurzust vezetett be. Az eredménye pedig mindennek az, hogy megalapozta a hagyományos folklór határán túl lévő, a népi írásbeliséggel foglalkozó diszciplínát. Ennek a diszciplínának is megírta és 2008-ban megjelentette a kézikönyvét: *Alfabetizáció, írásszokások, populáris írásbeliség* címmel. Ma ennek ő a fő képviselője, ő a szaktekintélye a magyar kultúratudományban. Aranyosszék, a szűkebb szülőföld vonatkozásában azonban Keszeg Vilmos láthatóan teljességre törekszik: miközben nagy ambícióval dolgozta fel a hagyományos folklór *túlsó oldalát, az innenső oldalról*, a hagyományos népköltészetéről sem feledkezett meg. 2004-ben két vastag kötetben jelentette meg ennek adattárát és monografikus feldolgozását: *Aranyosszék népköltészete. Népi szövegek, kontextusok* (Mentor Kiadó, Marosvásárhely).

Többszörösen interdiszciplináris Keszeg Vilmos harmadik fontos kutatási területe: 20. századi (erdélyi) életpályák, élettörténetek rögzítése, vizsgálata. Van ennek némi műfaji rokonsága a 17. századvégi, 18. századi emlékiratokkal. Mégis egészen más. A történések mai módszertanában ez az *oral history*, olyan szóbeli történelem, amelyet valaki rögzít, esetleg le is ír (vagy néha maga a szereplő írja le), a néprajzos számára szöveggént és pragmatikai kontextusában is vizsgálható, elmondott vagy leírt életpályák, élettörténetek. Van némi kapcsolódása a népi írásbeliséggel is. Keszeg Vilmos ezt a kutatást azzal kezdte, hogy 1993–94-ben terepkutatást készített elő a Mezőség, Marossszék és Aranyosszék vidékén, *A másik osztály. Az arisztokrácia emléke a mai falu emlékezetében* címmel. Hajdani jobbágyfalvakban a megszépítő időbeli távolság ellenére is fontos és tanulságos téma. 1998-tól több élettörténet-kutatást irányít a doktori képzés keretében is. Vizsgálati témává vált a kollektív és individuális életpályák viszonya (*Erdélyi szórványban – élettörténetek és anyakönyvek tükrében*, 2002), különböző társadalmi kategóriák tipikus életpályája (lelkészeké: Nagy Ödön – Hermán János – Nyitrai Mózes: *Palástban. Lelkészek szórványban*, 2001, néptanítóké: 20. századi erdélyi néptanítók életpályájának és élettörténetének elemzése, 2004–2005), az életpálya élettörténetben való megjelenítése (*Specialisták. Életpályák és élettörténetek*, 2006) stb. Ezeknek a kutatásoknak szintén egyetemi kézikönyv lett a szintézise. A történetmondás és a narratológia kézikönyve 2011-ben jelent meg: *A történetmondás antropológiája* (KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár).

Az allegorikus tordai hídhoz és az úthoz visszatérve: a Keszeg Vilmos szakmai pályája ezen a három fő sávon halad, egyes időszakok érzékelhető preferenciáival és mégis folyamatosan. És nem egyedül halad, nem a saját kutatói presztízsének építésével, hanem mindig csapatban. Ez már a tanári munka, a beavatás folyamata: mindig vannak újoncok a csapatban, a terepmunkában, a konferenciaszervezésben, kötetek szerkesztésében, vannak már beava-

tottak, akik doktori értekezésüket írják (2003-tól irányítója doktori hallgatóknak, 2006-tól felelőse a Hungarológiai Doktori Iskolának), és vannak kész munkatársak, jó esetben önálló munkahellyel, akik mindig munkára foghatók. Ennek már nem is lehet látni a folyamatát, csak a publikációs listából kiáradó, alig áttekinthető folyamát. És lehet látni a tanszéken, a Kriza székházában, az EME-nél ennek a tanításnak, képzésnek, beavatásnak a mindennapjait. Keszeg Vilmost nem szédítette meg a mai egyetem hamis perspektívája, amely a kutatáshoz viszonyítva alsóbb rendűnek tekinti a tanári munkát, ő nem tagadta meg középiskolai tanári múltját, szelíd emberségével alkatilag is összefüggő, vele született tanári mivoltát. Nem is ismerek mást, aki annyira bízna a tanítványaiban, akiből annyira áradna a folyamatos biztatás. Ezzel a tudatosan vállalt tanári attitűddel függ össze, hogy fontosnak tartja az oktatás eszközeit, forrásait: a tankönyveket, tananyagokat. 1999–2001-ben először az Erdélyi Tankönyvtanács adta ki az ő szerkesztésében a közoktatásnak szánt *Magyar népi kultúra* című tankönyvet és szöveggyűjteményt (szerzők: Demény István Pál – Gazda Klára – Keszeg Vilmos – Pozsony Ferenc – Tánczos Vilmos), második, javított változata 2008-ban az Ábel Kiadónál jelent meg. Külön gondoskodott a szűkebb régió tanulóinak honismereti neveléséről, részükre készült az *Aranyos-vidék. Honismereti könyv* (2014). Tanszékvezetőként kezdeményezője volt annak, hogy a néprajz szakon az alaptárgyak előadói írják meg az illető tantárgy kézikönyvét. Ebből lett a *Néprajzi Egyetemi Jegyzetek* sorozat, amelynek három, fentebb említett kiváló darabját ő maga írta.

A képzésnek, a tudományba való beavatásnak fontos kerete és eszköze a közös munka, elsősorban a közös szervezés és közös szerkesztés. Nagyon sok, szűkebb vagy tágabb körű szakmai rendezvényt, konferenciát szervez, és ezt mindig magával egyenrangú partnerként megnevezett tanítványával, fiatalabb munkatársával teszi. Különösen fontos a tudománytörténeti tematikájú konferenciasorozat. Evvel rendszerint együtt jár a konferenciák anyagainak közös megszerkesztése is. Ezért van az, hogy volt tanítványai közül többen szerkesztőként is kiválóak. Volt kitől tanulniuk.

Keszeg Vilmos lokálpatrióta hűségét, azt, hogy ő valóságos apostola Aranyosszéknek, az teszi hitelessé, az távolítja el a provinciálistól, hogy tordai otthonában és a kolozsvári tanszéken is benne él saját szaktudománya, tanári munkája tágabb, nemzetközi hálózatában. Idézzük ismét a *híd* allegóriáját: „A tordai polgár most érezhette meg, hogy a híd nem csupán az Aranyos két partját köti össze. A rajta áthaladó út Torda határainál távolabbról jön és messzibbre vezet.” A mi „tordai polgárunk”, Keszeg Vilmos útjai is hol közelebb, hol távolabb vezetnek. Tevékenyen vesz részt a hozzá közel álló erdélyi szakmai szervezetek, egyesületek munkájában, tisztséggel vagy tisztség nélkül jelen van a legfontosabb háttérintézményben, a Kriza János Néprajzi Társaságban, az erdélyi ernyőszervezet, az Erdélyi Múzeum-Egyesület illetékes szakosztályában, az akadémiai szférát képviselő Kolozsvári Akadémiai Bizottságban, de ott van a magyarországi („nemzeti”) szakmai egyesületekben, francia kapcsolatai révén pedig már 1996-tól az Európa Tanács által patronált EURETHNO, FER-EURETHNO-ban is. E kapcsolatoknak köszönhetően folyamatosan részt vesz nemzetközi szakmai rendezvényeken, sőt ő maga hozott el Kolozsvárra ilyen szakmai fórumokat.

A magyarságtudományok kapcsolatrendszerében természetessé vált a kölcsönösség. Már nemcsak arról van szó, mint a kilencvenes évek elején, amikor a tanszékek kiépítése folyt, hogy folyamatos szakmai támogatást kapunk a magyarországi egyetemektől, akadémiai intézetektől, hogy segítenek bennünket képzési

programunk teljessé tételében vagy a doktori képzésben. Keszeg Vilmos is – saját presztízsértékű témáival – vendégtanárként megfordult már minden jelentős magyar egyetemen, gyakran felkért tagja magyarországi doktori vagy habilitációs bizottságoknak, és maga is fogad doktori hallgatókat az anyaországból. Tudományos teljesítményével és az általa képviselt témákkal rászolgált erre.

És van még valami, amiben teljesen egyedül álló Keszeg Vilmos életpályája. Említettem, hogy annak idején még általános iskolai tanuló volt, amikor a *Jóbarát* pályázatán találkoztam a nevével. Már diplomásként, a nyolcvanas években is számára természetes volt, hogy írt a *Falvak Dolgozó Népébe*, a *Művelődésbe*, de a *Korunkba*, az *Utunkba* is. Akkor még sokak számára ez nem csupán lehetőséget, hanem szolgálatot is jelentett. A mai finnyásabb akadémiai világban azonban legtöbbször a karrierépítéssel vannak elfoglalva, arra vannak rákényszerítve, az angol nyelvű közlés lehetőségeit keresik, a kevés számú erdélyi magyar szakfolyóirat pedig keresi a szerzőket, várja a kéziratokat. Ehhez képest egészen kivételes, hogy az egyetemi professzor Keszeg Vilmos rendszeresen közlő munkatársa legyen a 10-15 éves diákok lapjának, a sepsiszentgyörgyi *Cimborának*, a szülőföld lapjának, az *Aranyosvidéknek* és továbbra is a *Korunknak*, a *Helikonnak*, a *Művelődésnek* vagy akár az *Erdélyi Gazdának* vagy a *Szabadságnak*, vagy hogy tömegével írja magyar és román nyelven internetes online lexikonok magyar művelődési és művelődéstörténeti szócikkeit. Ez távolról sem csak holmi tágan értelmezett „tudományközvetítés”, hanem szolgálat és alázat, a tanár és a nevelő jobbító szándékú attitűdje. Ha az egészen fiatalokra gondolok, a kolozsvári *Szívárvány* és *Napsugár* olvasóira, vagy a következő korosztályra, akik a *Cimborát* forgathatják vagy böngészhetik az interneten, azt kell mondanom, hogy a lehető legjobb közvetítők révén jutnak el a magyar nyelvbe és a magyar kultúrába. Olyanok révén, mint Keszeg Vilmos, aki tudja, bár nem beszél róla, hogy az indítás, az első lépés legalább olyan fontos, mint az egyetem vagy a tudomány.

Az emberről nehezebb írni, mint a hídról. A rálátás szöge, élessége, mélysége mindig viszonylagos, az is, amely részünkről Keszeg Vilmos emberi, tanári arcára, tudós személyiségére irányul. Az én rálátásom is bizonyára szubjektív. Azt azonban senki sem vonhatja kétségbe, hogy bizonytalan világunkban azon kevesek egyike, akire mindig számíthatunk. Számomra nem kétséges, hogy most megállunk ugyan egy pillanatra köszönteni Őt, mert eltelt hatvan év, de életidejének folyamatosságában semmi nem fog változni: bízhatunk jelenlétében, szolgálatában, továbbra is ez jelenti majd életének értelmét és tartalmát.

TÖPRENGÉS AZ ÉRTÉKEKRŐL

■ Olyan ez, mint tűnődni tűnő, majd hirtelen megtestesülő titkokról! Társadalmi, történelmi, emberi civilizációs remények és reménytelenségek, kisebbségi, erdélyi magyar sors, romániai nemzetiségi létben!

Elképzelhető-e bonyolultabb konstelláció egy tűnődésre?! Forrongó lelki helyzetben töprengeni, tűnődni, képzelődni értéketeljesítő jelenről és jövőről, de előbb a múlttól sem lemondani?! S mindezt a töprengő, meditatív és komplementatív gondolkodás elsődlegességével, érvényes ember alkotta törvények, létezősokok és jelentés-meghatározottságok faggatásával, a hullámzó körforgás lényegvalóságában?